

BURSALI RAHMÎ'NİN DÎVÂNINDA BULUNMAYAN BAZI GAZELLERİ

Musa TILFARLIOĞLU¹

Zuhal TEMUR²

ÖZET

XVI. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin siyasi ve ekonomik alanda zirveyi yaşadığı dönemdir. Bu durum kendisini sanat ve edebiyat alanında da göstermiş, bu yüzyılda en parlak dönemini yaşayan dîvân edebiyatı birçok şair yetiştirmiştir. Dîvân edebiyatı bu dönemde gelişimini tamamlamış ve bu yüzyılda yetişen sanatçılar daha önce örnek aldıkları Fars edebiyatı sahasında verilen eserlere eş değerde eserler vermiştir. XVI. yüzyılda yetişen şairler tarafından işlenen dîvân şiiri estetik ve ahenk bakımından zirveye ulaşmıştır. Edebiyat tarihimizin en önemli kaynakları arasında yer alan tezkirelerde adları geçen pek çok şair dîvân edebiyatının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Tezkirelerde adı geçen şairlerden biri de Rahmî'dir. Yaşadığı dönemde dîvân tertip etmeyen Rahmî'nin elde bulunan dîvânı, kendinden sonra tertip edilmiştir.

Yapılan bu çalışmada, öncelikle mecmûalar, ardından Rahmî'nin hayatı ve edebî kişiliği hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra şairin basılı Dîvânında yer almayan şiirlerine yer verilmiştir. Söz konusu şiirler, Süleymaniye Kütüphanesi Ali Nihat Tarlan Bölümü 59 numarada kayıtlı olan şiir mecmûasında bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: XVI. yüzyıl, Dîvân Edebiyatı, Bursalı Rahmî, Şiir Mecmûası, Gazel

ODES OF BURSALI RAHMÎ WHICH ARE NOT INCLUDED IN HIS DÎVÂN

ABSTRACT

XVI. century is the period when the Ottoman state was at the top of political and economic territory. This situation has also shown itself in the field of art and literature, Dîvân literature living the most brilliant period in this century, has produced many poets. Dîvân literature completed its development in this period and the artists who grew up in this century gave works equivalent to the works given in the field of Persian literature which they had taken as examples before. XVI Dîvân poetry performed by the poets who grew up in the century reached a peak in terms of aesthetics and harmony. Many of the poets who took names in the tezkires, collection of biographies which are among the most important sources of our literary history, contributed to the development of Dîvân literature. One of the poets mentioned in the tezkires is Rahmî. Rahmi did not arrange the Dîvân at the time he lived, available Dîvân was arranged after himself.

In this work, firstly a brief information was given about the journals and about the life and literary personality of Rahmi, then poems that were not included in the printed Dîvân of the poet were included. The mentioned poems are in the poetry journal which is registered in the Süleymaniye Library Ali Nihat Tarlan Department 59.

Key words: XVI Century, Dîvân Literature, Rahmi, Journal of Poetry, Ode

¹ Dr. Öğr. Üyesi., Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, musa_edebiyat@hotmail.com

² Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilimdalı Yüksek Lisans Mezunlu, zuhaltemur@hotmail.com

GİRİŞ

XVI. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin siyasî ve ekonomik açıdan en güçlü olduğu dönemdir. Bu güç siyasî ve ekonomik alanda olduğu kadar sanat, şiir ve ilim alanında da kendisini göstermiştir. Bu yüzyılda kuruluş dönemini tamamlayan Dîvân edebiyatı kendi üstatlarını yetiştirmiş ve klasik edebiyat olgunluğuna erişmiştir. Bu dönemden sonra yetişen şairler artık Fars şairlerini değil Ahmet Paşa (ö. 1497), Necâtî (ö. 1509), Fuzûlî (1556), Bâkî (ö.1600), Hayalî (ö. 1557) ve Rûhî (ö. 1605) gibi büyük ustaları kendilerine örnek alarak şiirler yazmış, dîvân şiirini estetik ve ahenk bakımından zirveye ulaştırmışlardır. Bu yüzyılda yaşamış ve edebiyat tarihimizin en önemli kaynakları arasında yer alan tezkirelerde adı geçen pek çok şair Dîvân edebiyatının gelişimine katkıda bulunmuştur. Tezkirelerde adı geçen şairlerden biri de XVI. yüzyılda yaşamış ancak kendi döneminde yaşayan üstat şairlerin gerisinde kalarak ikinci dereceden ün kazanmış şairler arasında yerini alan Rahmî'dir. Rahmî muhtemelen hayattayken Dîvân tertip etmemiştir. Şairin Dîvânından ilk olarak XVII. yüzyılın başında Kaf-zâde Fâizî "Zübdetü'l-Eş'âr" isimli tezkiresinde bahsetmektedir. Fâizî, "bu ebyât Dîvânından intihâb olındı" diyerek şairin bir Dîvânı olduğunu söylemektedir. Şairin Dîvânından söz eden bir başka önemli kaynak da XVII. yüzyılda Kâtip Çelebi (ö. 1657) tarafından kaleme alınmış olan "Keş-fü'z-Zünûn 'dur". Kâtip Çelebi eserinde Rahmî'nin Türkçe bir Dîvânı olduğunu açıkça dile getirmektedir. Aynı kayıtlar, Bağdatlı İsmail Paşa'nın "Îzâhu'l-Meknûn ve Hediyetü'l-Ârifin" isimli eserlerinde de bulunmaktadır. Bu ifadelerden Rahmî Dîvânı'nın XVII. yüzyılda tertip edildiği anlaşılmaktadır. Ancak daha sonra kaleme alınan "Kâmûsu'l-A'lâm, Osmanlı Müellifleri, Sicill-i Osmânî ve Tuhfe-i Nâilî" gibi önemli biyografik kaynaklarda Dîvân'dan söz edilmemesi adı geçen Dîvân'ın belki de daha sonra ortadan kaybolduğunu göstermektedir (Erdoğan, 2011: 21).

Bu eserlerin dışında Cumhuriyet döneminde Dîvân edebiyatı üzerine yapılan çalışmalarda da Rahmî Divân'ından bahsedilmemektedir. Ancak yakın dönemde birçok araştırmacı Rahmî Divânı veya Rahmî'nin dîvânında bulunmayan şiirleri üzerine çalışmalar yapmışlardır. Bunlar arasında yer alan A. Nihad Tarlan ve Sabahattin Küçük'ün çalışmaları İstanbul kütüphanelerindeki yazma mecmûalarda bulunan Rahmî'ye ait şiirlerin tespit ve yayınından oluşmaktadır.

Arapça bir kelime olan mecmûa, "toplama, toplanma, bir araya gelme-getirilme" anlamına gelen cem' kelimesinden türemiştir. Mecmûanın sözlük anlamına bakıldığında ise "dağınık şeyleri bir araya getirmek, toplamak (Uzun, 2003: 265-268)"; "seçilmiş yazılardan bir araya getirilmiş kitap, dergi, cönk, şiir antolojisi (Kanar, 2009: 261)"; "bir veya birkaç alan ile ilgili seçilen bilgilerin yazıldığı defter (Naci, 1995: 721)"; "toplanıp biriktirilmiş, tertip edilmiş şeylerin hepsi, seçilmiş yazılardan meydana getirilen yazma kitap, dergi (Devellioğlu, 1996: 596)" şeklinde tanımlandığı görülmektedir. Anadolu'da ilk örneklerine XV. yüzyılın başlarında rastlanan mecmûalar, Klasik Türk edebiyatı içerisinde tezkireler ve tertip edilmiş Dîvânlardan sonra en önemli kaynaklar arasında yer alır.

Mecmûlar, tarihî gelişimimiz ve sosyal hayatımız hakkında gizli kalmış bilgileri, oluşturulduğu dönem ve önceki dönemlerde yaşamış şairlerin beğenilen şiirlerini, tezkirelerde adı geçmeyen şairleri ve şiirlerini, divan sahibi



olmayan veya çeşitli sebeplerden ötürü divanı günümüze ulaşmayan şairlerin şiirlerini içerilerinde barındırmaktadır. Bu yönüyle mecmualar Türk edebiyatı tarihinin şekillenmesinde oldukça önemli role sahiptir (Eraslan, 2017: 87). Yazma mecmûalar, birçok şairin dîvânında yer almayan şiirlerini içerisinde barındırmaktadır. Edebiyat tarihimiz için oldukça önemli bir yere sahip olan şiir mecmûaları taranarak bugün haberdar olmadığımız sanatçıları ve eserlerini gün yüzüne çıkarılabilir.

Cumhuriyet öncesinin sosyal ve bilimsel hayatında mecmûaların önemi büyüktür. Türk edebiyatı için son derece önemli olan mecmûalar yazıldıkları dönemler hakkında gizli kalmış, bugün bilmediğimiz tarihî ve sosyal olayları, o dönemin toplumsal yapısı hakkındaki bazı bilgileri günümüze taşıyabilmektedir (Fidan, 2010: 95). Bunun dışında aynı veya farklı yüz yıllarda yaşamış şairlere ait birer seçki mahiyetindeki manzumeleri barındıran şiir mecmûaları; Klasik edebiyat, Halk edebiyatı ve Tekke edebiyatı örneklerini bir arada bulundurmasıyla da ayrı bir önem arz etmektedir (Yılmaz, 2008: 255). Kütüphanelerde bulunan pek çok mecmûa, sayesinde dîvân şiirinin tarihî gelişim ve değişim seyri takip edilebilir. Yine mecmûaların kılavuzluğunda eserleri günümüze gelmemiş veya dîvânı tertip edilmemiş şairlerin şiirleri tespit edilebilmektedir. Zîrâ bu mecmûalar, genellikle şiirden anlayan, şiir zevki olan kişiler tarafından tertip edilmiştir. Bu yargının doğruluğu mecmûalara alınan şiirlere bakıldığında daha iyi anlaşılacaktır. Mecmûalara alınan şiirlerde, mürettibin eğitimi, bilgisi, zevki ve meşrebi önemli bir kıstastır. Ancak kişisel zevk ve ilgi yanında toplumun beğenisi de bir şiirin değerini belirler. Bu bakımdan mecmûalar tertip edildiği dönemlerin şiir zevki ve beğenilen şairler ve hatta onların en beğenilen şiirleri hakkında bize net ipuçları verirler (Tunç, 2005: 12). Bunların dışında bazı mecmûalarda müelliflerine ait yayımlanmış dîvânlarda dahi bulunmayan şiirler yer alır. Neşredilmiş dîvânlarda bulunmayan kısımlar bazen bir gazel, bir kaside olabildiği gibi bazen de bir manzumenin tek bir beyiti olarak ortaya çıkar (Yılmaz, 2008: 256).

Benzer şekilde üzerinde çalışma yapılan mecmûalar sayesinde Türk edebiyatı tarihi açısından önemli bulgular tespit edilebilmektedir. Mecmûalar edebiyat araştırmacılarına pek çok noktada katkıda bulunmaktadır. Araştırmacıların mecmûalar üzerinde yaptığı çalışmaların edebiyatımıza olan katkılarını şu şekilde sıralayabiliriz;

- Mecmulardan hareketle şairlerin okuyucular tarafından ne kadar rağbet gördüğü tespit edilebilmektedir. XV. yüzyıl mecmûalarından XX. yüzyıl mecmûalarına kadar pek çok mecmûada çok sayıda şiiri bulunan bir şairin çağları aşan bir beğeni kazandığı söylenebilir.
- Henüz kayıtlara geçmemiş eserler barındırabilirler. Hâdî'nin Saray şehrengizi, Behiştî'nin Vize şehrengizi vs. mecmûalardan hareketle gün yüzüne çıkarılmış eserlerdir (Aydemir, 2007: 123).
- Mecmular bir alanda araştırma yapan bilim insanları için önemli bilgiler barındırabilmektedir. Bir şairin dîvânını edisyon kritik yöntemiyle yayınlamak olan bir araştırmacı, dîvânda olan şiiri mecmûalarda bulunan şiirlerle karşılaştırıp nüsha farklarını tespit edebilir.
- Tezkirelerde ve diğer edebiyat tarihi kaynaklarında adı geçmeyen, bu nedenle bir bakıma hakkı teslim edilmeyen sanatçılara mecmûalarda rastlanabilir. Seyyid Acib ve Seyyid Müşîr mahlaslı şairler mecmûalarda şiirleri olan ama edebiyat tarihi kaynaklarında adı zikredilmeyen şahsiyetlerdir. Bunun dışında mürettep dîvânı elde bulunmayan şairlerin dîvânları mecmûalarda geçen şiirlerin



toplanmasıyla oluşturulabilir. Helâkî Dîvânı ve Enverî Dîvânı bu şekilde oluşturulmuştur (Aydemir, 2007: 124)

Çalışmamıza konu olan Süleymaniye Kütüphanesi Ali Nihat Tarlan Bölümü 59 numarada kayıtlı olan mecmûanın "70a-140b" yaprakları üzerinde Musa Tilfarlıoğlu, "141a-214a" yaprakları üzerinde Zuhâl Temur yüksek lisans tez çalışması yapmıştır. Yapılan bu çalışmada hazırlanan bu iki tezden faydalanılmıştır. Mecmuanın tanıtın kısmında Musa Tilfarlıoğlu'nun 70a-140b" yaprakları üzerinde yaptığı çalışmadan faydalanılmıştır. Zuhâl Temur, çalışmış olduğu "141a-214a" yaprakları arasında mecmûa içerisinde yer alan 7 gazelin Rahmî Dîvân'ında bulunmadığını söylemektedir. Dîvân üzerinde yaptığımız incelemeden sonra bizde Temur'un görüşüne katılmaktayız.

Süleymaniye Kütüphanesi Ali Nihat Tarlan Bölümü 59 Numarada Kayıtlı Şiir Mecmûası

1. Mecmûanın Fizikî Özellikleri:

Mecmûanın genel özelliklerinden sonra fizikî özelliklerine bakıldığında tespit edilen bulgular şu şekildedir:

1. Boyut: Dış (215x140), İç (145x84) mm.
2. Kapak hariç iki yüz on dört yapraktan oluşmaktadır.
3. Düzgün bir 'ta'lik' yazıyla yazılmıştır.
4. Yazılar harekesizdir.
5. Kâğıdı aharlı, ince ve beyaz renktedir.
6. Sadece siyah mürekkep kullanılmıştır.
7. Sayfalarda cetvel bulunmamaktadır.
8. Sayfaların satır sayısı on yedidir.
9. Sayfalar iki sütun hâlinindedir.
10. Rekabe kaydı bazı sayfalarda varken bazılarında bulunmamaktadır.
11. Çok sayıda derkenar bulundurmaktadır.
12. Mecmûanın içinde çok sayıda Farsça manzum eserin yanında bir tane de mensur eser yer almaktadır.

2. Mecmûanın Genel Özellikleri:

Yapılan çalışmada incelenen şiir mecmûa, seçme şiir mecmûasıdır. Süleymaniye Kütüphanesi Ali Nihat Tarlan Bölümü 59 numarada kayıtlı olan şiir mecmûası hakkında yaptığımız inceleme sonunda tespit edilen bilgiler şöyle sıralanabilir;

1. Kapakta yazılı olan adı, Mecmû'a-i Eş'âr'dır.
2. Derleyeni belli değildir.



3. Sahip olduğu fizikî özellikler ve içerdiği şair kadrosundan dolayı XVI. yüzyıla ait bir mecmûa olduğu anlaşılmaktadır.

4. Mecmûanın kapağında rik'a tarzı yazıyla Mecmûa-i Eş'ar İstashabehü el-fakirü Ahmed Reşad 7 Safer 329 yazısı yazılmıştır. Ayrıca mecmûada şiirleri olan sanatçıların adları ve mecmûada bulunan eserler liste halinde kapağa yazılmıştır. Yazıdan anlaşıldığı üzere mecmûa, Miladî 7 Şubat 1911 yılında Ahmed Reşad isimli bir şahısın elinde bulunmaktadır. Ve muhtemeldir ki söz konusu kapak adı geçen şahıs tarafından oluşturulup mecmûaya eklenmiştir.

5. Mecmûada XV. ve XVI. yüzyıla ait şairlerin şiirleri derlenmiştir. Bu şiirlerin çoğunluğunun seçki şeklinde beğenilen şiirler olduğu görülmektedir.

6. Aruz ve imla hatalarının çokluğu ve bazı şiirlerin başına yanlış nazım şekillerinin başlık olarak yazılması, mecmûayı yazan kişinin bu işi iyi bilen biri olmadığını düşündürmektedir.

3. Mecmûanın Muhteva Özellikleri:

Süleymaniye Kütüphanesi Ali Nihat Tarlan Bölümü 59 numarada kayıtlı olan ve 214 yapraktan oluşan şiir mecmûası oldukça geniş bir şair kadrosuna sahiptir. Mecmûa bu şairlere ait çok sayıda eseri bünyesinde barındırmaktadır. Mecmûanın içerisinde farklı şairler tarafından Farsça olarak kaleme alınmış biri mensur olmak üzere; gazel, rubâî, müfred gibi nazım şekillerinin sayı bakımından fazlalığı dikkatleri çekmektedir. Ancak yapılan çalışmada Farsça yazılan şiirler ve Farsça yazan şairler değerlendirmeye tâbi tutulmamıştır. Mecmûada, yüz on beş şaire ait Türkçe olarak kaleme alınmış yedi yüz otuz sekiz manzum eser yer almaktadır. Bu şairlere ait şiir sayıları ve mecmûa içerisinde yer alan eserlerin nazım şekillerine göre sayısal dağılımı aşağıda iki farklı tabloda gösterilmiştir.

A) Mecmû'ada Yeralan Şairler ve Şairlere Ait Şiir Sayısı:(Tilfarlıoğlu, 2016: 149-154)

Sıra	Şair	Şiir Sayısı
1.	Adnî	2
2.	Âgehî	1
3.	Âhî	3
4.	Ahmed	5
5.	Ahmedî	1
6.	Ahmed-i Hayâlî	1
7.	Ahmed Paşa	6
8.	'Alî	2



9.	Amrî	2
10.	'Askerî	1
11.	Âşık	2
12.	'Atâ Çelebi	1
13.	Bahrî	1
14.	Bâkî	12
15.	Behiştî	1
16.	Beyânî	1
17.	Ca'fer	1
18.	Câmî'î	1
19.	Celîfî	8
20.	Cem Sultan	2
21.	Dânişî	3
22.	Derûnî	4
23.	Elvânî	2
24.	Emînî	1
25.	Emrî	52
26.	Enverî	154
27.	Ezherî	1
28.	Fehmî	1
29.	Ferruhî	1
30.	Fevrî	11
31.	Figânî	12
32.	Firâkî	5
33.	Gedâyî	1
34.	Gülşenî	3



35.	Günâhî	1
36.	Haf'î	1
38.	Halîmî	1
39.	Hamdî Çelebi	2
40.	Ĥatâyî	1
41.	Ĥaverî	1
42.	Hayâlî	27
43.	Ĥayâlî-i Sâbıkî	1
44.	Hayretî	14
45.	Hecrî	1
46.	Helâkî	1
47.	Hezârî	1
48.	Hilâlî	6
49.	Huzûrî	1
50.	Hüdâyî	2
51.	İshâk Çelebî	3
52.	İşretî	1
53.	‘îzârî	1
54.	Kâbilî	1
55.	Kadrî	1
56.	Kâsimî	1
57.	Kemâl Paşazâde	1
58.	Kerîmî	1
59.	Lâtîfî	1
60.	Mecdî	9
61.	Mesîhî	12



62.	Mihrî	1
63.	Meylî	1
64.	Muhibbî	3
65.	Muhlisî	1
66.	Na'îmî	1
67.	Nazmî	1
68.	Necâtî Beg	39
69.	Nesîmî	2
70.	Nevâyî	2
71.	Nev'î	6
72.	Nihânî	10
74.	Nişânî	3
75.	Nizâmî	17
76.	Nizârî	1
77.	Pertevî	2
78.	Râhî	6
79.	Rahmî	42
80.	Ref'î	4
81.	Remzî	1
82.	Revânî	8
83.	Rizâyî	9
84.	Rûşenî	1
85.	Sa'dî	3
86.	Sadrî	1
87.	Sâkî	1
88.	Sân'î	2



89.	Sa'yî	3
90.	Sebzî	3
91.	Selîkî	4
92.	Sihrî	1
93.	Sirrî	1
94.	Sıyâmî	1
95.	Su'âlî	1
96.	Sun'î	1
97.	Sûrûrî	1
98.	Şâhidî	1
99.	Şeffî	8
100.	Şehrî	2
101.	Şem'î	4
102.	Şemsî	1
103.	Şevkî	1
104.	Şeyhî	3
105.	Şirâzî	1
106.	Şühûdî	2
107.	Tavâfî	1
108.	Ubeydî	11
109.	Ulvî	2
110.	Usûlî	2
111.	Vâlihî	1
112.	Yahyâ	5
113.	Za'fî	2
114.	Zâtî	33



115.	Zînetî	1
------	--------	---

B) Mecmûada Yer Alan Şiirlerin Nazım Şekillerine Göre Dağılımı:(Tilfaloğlu, 2016: 154-155).

Mecmûada Kullanılan Nazım Şekilleri	Şiir Sayısı
Bahr-ı tavil	2
Gazel	670
Kasîde	8
Mesnevî	3
Mu'aşşer	1
Muhammes	6
Murabba	12
Müfred	10
Müseddes	4
Müstezad	1
Rubâî	4
Tahmis	3
Terci-i Bent	5
Terkib-i Bend	5

Tablolar incelendiğinde mecmûa içerisinde hemen her şekilden örnekler bulunmakla birlikte 670 şiirle en fazla yer tutan nazım şeklinin gazel olduğu görülmektedir. Bu gazellerin 42'si Rahmî'ye aittir.

RAHMÎ:

XVI. yüzyılda yaşamış olan Rahmî'nin doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Tezkirelerde bulunan dolaylı ifadelerden hareketle Rahmî'nin (1514-1519) veya (1510-1519) yılları arasında doğmuş olduğu tahmin edilmektedir. Rahmî'nin 1538'de yazılan *Sehî Bey Tezkiresi'*nde "nev-niyâz olan yigitler" kısmında gösterilmesi, 1546'da yazılan *Latîfî Tezkiresi'*nde "talebe tâifesindendir" diye anlatılması, *Âşık Çelebi Tezkiresi'*nde Şehzade Mustafa'nın sünnetinde çocuk denilebilecek yaşta şiir sunduğunun belirtilmesi ve *Kühü'l-Ahbâr*'da elli altmış yaşlarında vefat ettiğinin söylenmesi bu tarihlerin ortaya atılmasına dayanak olmuştur (Erdoğan, 2011: 21).



Asıl adı Pir Mehmed'dir. Babası nakkaş olduğundan Nakkaş Balîzade Pir Mehmed Çelebi olarak anılır (Tıǵlı, 2007: c. 34/421-422). Asıl adı Pîr Mehmed olan şairin doğum yeri hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla beraber kaynaklar Bursalı olduğu konusunda hem fikirdir. "Bursalı'dur"(Solmaz, 2009: 156), "Gird ü finâsı gerd-i fenâdan mahrûsa olan şehr-i Burusadandır. Nâmı Pîr Mehemmedür", "Burusavîdür. Nâmı Pîr Mehemmedür (Sungurhan-Eyduhan, 2000: 70)" şair, manzumelerinde acıma, koruma, esirgeme, şefkat etme ve hısmılık, karabet, akrabalık anlamlarına gelen rahm ile ilgili olan Rahmî mahlasını kullanmıştır. Rahmî, önce Defterdar İskender Çelebi ile tanışmış ve onun aracılığı ile Sadrazam İbrahim Paşa'ya takdim edilerek genç yaşta Kanûnî Sultan Süleyman'ın şehzâdelerinin 936 (1529-30) yılındaki sünnet düğününde padişaha şiirlerini sunmuştur (Tıǵlı, 2007: c. 34/421-422). Genç yaşta padişaha şiirler sunmayı başaran Rahmî bu sayede şöhrete kavuşmuştur.

Rahmî'nin ilk eğitimi konusunda kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Osmanlı eğitim sistemi göz önüne alındığında Rahmî'nin ilk eğitimini babası Nakkaş Balî'den aldığı söylenebilir. Sarf, nahiv, kıraat, *Kur'an*, ilmiyal bilgilerini çocukluğunda almış olması kuvvetle muhtemeldir. Rahmî, XVI. yüzyılın en önemli âlim ve müderrislerinden Celâl-zâde Sâlih Çelebi'den mülazım olmuştur. Rahmî, *Gül-i Sad-berg* isimli eserinde eğitimiyle ilgili şunları söylemiştir.

Tâlib idüm kesb-i kemâl itmege

Râgıb idüm gâhi su'âl itmege

Nice zamân kesb-i kemâl eyledüm

Bahsde dânalârı lâl eyledüm

Bir nice dem okuyuban nahv u sarf

Dikkat ile bahs idüp harf-be-harf

Mantıkum işitse ger ehl-i kelâm

Bile rüsûm ile nedür hadd-i tâm

Cins ile keyfiyyet-i hayvân nedür

Fasl ile mâhiyyet-i insân nedür

Künhiyle her biri idrâk olup

Gerd-i cehilden dil ü cân pâk olup

Bu beyitlere dayanılarak Rahmî'nin sarf ve nahiv, mantık, kelâm, usûl (rüsûm) gibi ilimleri okuduğu söylenebilir (Erdoğan, 2011: 32-33). Eğitimini tamamlayan Rahmî, uzun bir süre devlet büyüklerinden beklediği görevi



alamaz. Şair, büyük zorluklardan sonra Yenişehir'de küçük bir medreseye müderris olarak atanmıştır. Ancak şairin kötü talihi burada da peşini bırakmamış atandıktan birkaç yıl sonra Yenişehir'de vefat etmiştir. Rahmî'nin vefat tarihi kaynaklarda (1566-1568) olarak gösterilmektedir.

XVI. asrın dikkate değer şairleri arasında yer alan Bursalı Rahmî için tezkirecilerin görüşleri şu şekildedir. *Ahdî Tezkiresi'*nde Bursalı Rahmî'nin mesnevî nazım şeklinde Hilâlî'nin izinde giderek *Şâh u Gedâ* adlı mesnevîyi kaleme aldığını; gazel tarzında Hayâlî'ye, kasîde üslûbunda İsmail-i İsfahânî'ye ve Selmân'a benzediğini ifade etmiştir (Solmaz, 2009: 156). *Beyânî Tezkiresi'*nde Rahmî'nin müseddes, müsemmen ve müsebba' gibi nazım şekillerinde başarılı olduğunu dile getirmiştir (Sungurhan-Eyduran, 2000: 70). Gelibolulu Âlî'ye göre ise kendi döneminde yaşamış olan Bursa şairlerinin en iyisi olan Rahmî, diğer kaynaklara göre de değeri yeterince bilinmemiş, kabiliyetli bir sanatçıdır. Necâtî Bey, Ahmed Paşa ve özellikle Hayâlî'nin edebî anlayışını devam ettiren, Fuzûlî ile birçok ortak noktası olan Rahmî; devrin ilimlerine hâkim, Türkçeyi bir kuyumcu titizliğiyle işleyen, zarîf, âşık tabiatlı ve daha çok aşkı terennüm eden, duygusal bir şairdir (Erdoğan, 2011: 22).

"XVI. yüzyılda kaleme alınan tezkirelerde *Rahmî Dîvânı'*ndan bahsedilmemesi, onun yaşadığı dönemde şiirlerini bir Dîvânda toplayamadığını göstermektedir. *Bursalı Rahmî Dîvânı'*nın bugün itibarıyla bilinen tek nüshası, Ankara Millî Kütüphane yazmaları arasında, numara A 6803/1'de bulunmaktadır (Erdoğan, 2011: 61). Dîvân'ın tek nüsha olması ve yakın bir zamana kadar elde bulunmayışı gibi sebepler Rahmî'nin hak ettiği değeri görememesine sebep olmuştur. *Bursalı Rahmî Dîvânı'*yla ilgili en kapsamlı çalışma Mustafa Erdoğan (2011) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada sırasıyla 13 kasîde, 3 kıt'a, 34 musammat, 232 gazel, 1 rubâ'î ve 12 adet beyit yer almaktadır (Erdoğan, 2011: 63).

15, 16 ve 17. yüzyıllarda Rahmî mahlaslı tek bir şairin olması ve söz konusu şiirleri tespit ettiğimiz mecmûanın 16. yüzyıla ait olması, bu şiirlerin Bursalı Rahmî'ye ait olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bunun yanı sıra mecmûada yer alan Rahmî mahlaslı diğer şiirlerin tamamının yayımlanan çalışmada yer alması, tespit ettiğimiz 8 gazelin Bursalı Rahmî'ye ait olabileceğini göstermektedir.



RAHMÎ RÂST

1.³

[fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün]

1. Kâtib-i kudret ki Yûsuf-sûretin itdi rakam
Şekl-i yâri yazmag-ıçün imtihân itdi kalem
2. Niçe ser-gerdân olam ey çerh ben pergâr-veş
Nokta gibi kûy-i yâr içinde it sâbit-kadem
3. Murg-ı mihnet başuma konsa n'ola Mecnûn-sıfat
Kişt-zâr-ı dilde çün hâsıl olupdur tohm-ı gam
4. Şâh-ı 'ışkam derd ü mihnet 'askerüm gam kişverüm
Nâle tablum şu'le-i âhumdurur zerrîn- 'alem
5. Dîdeden dilden derûn-ı sîneden eksük degül
Gâh mihnet gâh hasret gâh fûrkât geh elem
6. Revzeninden zerre-veş girsem eger görmez nigâr
Şöyle za'f ü nâ-tüvân itdi beni hicr ü sitem
7. Teng olupdur **Rahmîyâ** gamdan vücûdum kişveri
Yiridür tâ kim ola ser-menzilüm kûy-i 'adem

2.

⁹⁸ Zuhâl Temur'un hazırlamış olduğu tez içerisinde 98 sırada olan gazel Dîvânda bulunmamaktadır.

⁹⁹ Zuhâl Temur'un hazırlamış olduğu tez içerisinde 99 sırada olan gazel Dîvânda bulunmamaktadır.



VE LEHÛ

[*mefâ'ilün /mefâ'ilün /mefâ'ilün /mefâ'ilün*]

1. Vücûdum şehrine âteş bıraktı âh-ı sûzânım
Metâ'-ı dil yanup hâkister oldı küllî dükkânım
2. Felekler sakfını yıkmaga mâh-ı nev teber almış
Ulaşmasun diyü bâm-ı sipihre nâr-ı hicrânım
3. Yanarken hâne-i dil su seper bu dîde-i giryân
Bana hem-demlik idüp nâ-gehân irişdi yârânım
4. Yanarken kişver-i dil nâr-ı 'ışka cümle kerrûbî
Felek bâmına çıkdı her biri tâ ide seyrânım
5. Mahabbet âteşiyle **Rahmîyâ** her lâle-ruh-sârun
Hemânâ şehir-i Bûrsâ gibi yanmakdur benüm şânım

3.

VE LEHÛ

[*mefâ'ilün /mefâ'ilün /mefâ'ilün /mefâ'ilün*]

1. Siyeh vâlâ degüldür bend iden bu çeşm-i giryânım
Uçar dîdemde her lahza hayâl-i zülf-i cânânım
2. İki tennûr-ı mihnetdür pür olmuş âteş-i gamla
Ciger kanı-y-ıla sîh-i belâdur anda mûjgânım

¹⁰⁰Zuhal Temur'un hazırlamış olduğu tez içerisinde 100 sırada olan gazel Dîvânda bulunmamaktadır.



3. Açılmış kûh-ı endûh ûzre yâhûd lâle-[i] gamdur
Anun üstünde gûyâ jâlelerdür eşk-i galtânum
4. Siyeh vâlâ degüldür görinen şekl-i duhânîdür
Neyistân-ı belâya od bıraktı nâr-ı hicrânnum
5. Serây-ı dîdemünsahnın ser-â-ser la'l-reng itdüm
Güzer kılsun diyü her dem hayâl-i pâ-yı cânânnum
6. Sırışk-i hûn-feşâna gark olaldan çehre-i zerdüm
Gül-i ra'nây-ıla zeyn oldı gûyâ kim gülistânnum
7. Meger kim **Rahmîya** gavvâs-ı 'ışkam bahr-i hayretde
Pür itdi dâmenin mercân-ıla çeşm-i dür-efşânnum

4.

VE LEHÛ

[*mefâ'ilûn /fe'ilâtûn /mefâ'ilûn /fe'ilûn*]

1. Firâk-ı yârile zâram bahârı n'eyleyeyin
Gözüme âteş olur lâle-zârı n'eyleyeyin
2. Kanı ya şîve-i reftâr u hâlet-i güftâr
Fezâda gölgesi gökcek çenârı n'eyleyeyin
3. Görünmezse bana kâkül-i perîşânnum
Çemende sünbül ü zülf-i nigârı n'eyleyeyin

¹⁰¹ Zuhâl Temur'un hazırlamış olduğu tez içerisinde 101 sırada olan gazel, Erdoğan tarafından hazırlanan *Divan*'da 5 beyit halinde bulunmaktadır (2011: 343). Burada verilen metindeki 2, 4, 5 ve 7. beyitler Erdoğan yayınında bulunmamaktadır.



4. Huzûr-ıHakk'a varup rûz-ı mahşer oldukda
O demde bilmezem ol şîve-kârı n'eyleyeyin
5. Dutam sirişküm idem âstîn ile teskîn
Derûn-ı sînedeki hârhârı n'eyleyeyin
6. Güzellere dahı dil virmeyin direm aslâ
Sever görünce gözüm ıztrârın'eyleyeyin
7. Birisi bir delikanlu birisi ehl-i hevâ
Sirişküm-ile meded âh u zârı n'eyleyeyin
8. Ne hoş zamân-ıdı eyyâm-ı vuslat-ı cânân
Sonunda hecr gibi zehr-i mârı n'eyleyeyin
9. Ne kârum-ıdı benüm **Rahmîyâ** güzel sevmek
Gönül didükleri bî-ihdiyârı n'eyleyeyin

5.

VE LEHÛ

[*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*]

1. Kâkülünle ruhlarun setr eylemek cânâ nedür
Zâhirî gün gün gibi o perdede ihfâ nedür
2. Şâhid-i gül şevkine dâyim olup şûrîde-hâl
Bülbülün başındaki bu şûr u bu gavgâ nedür
3. Zât-ı bahta gördiler bu nüh kabânun nisbetin

¹⁴⁸ Zuhâl Temur'un hazırlamış olduğu tez içerisinde 148 sırada olan gazel Dîvânda bulunmamaktadır.



Ehl-i diller bildiler emvâc ile deryâ nedür

4. Vasl-ı Leylâ'yı temennâ eyler-iken rûz u şeb
Sonra Mecnûn'un ana itdigi istignâ nedür
5. Kaddini gâhî elif geh secdede lâm eyleyüp
Mâ-sivâyı nefy idenler bildi Lâ İllâ nedür
6. Zer kabâlarla idüp gündüz 'arûsî cilveler
Atlas-ı şâmî geyer her gice bu gavgâ nedür
7. Akıdursın rûy-ı zerdi üzre her dem kanlu yaş
Rahmîye bu rengi geçmek ey gül-i ra'nâ nedür

6.

RAHMÎ RÂST

[*mefâ'ilün / mefâ'ilün / fe'ülün*]

1. Felek sakfına degdi tûg-ı âhum
Diyâr-ı 'ışka ya'nî pâdişâhum
2. Zümürüd safhası üzre sipihrûn
Yazupdur kil-i âhum âh şâhum
3. Baş egmem efser-i Dârâ'ya cânâ
Seg-i kûyun sıfâlidür külâhum
4. Kıyâmet olıcak Ferhâd u Mecnûn
Olalar da'vi-yi'ışka güvâhum

²³⁹ Zuhâl Temur'un hazırlamış olduğu tez içerisinde 239 sırada olan gazel Dîvânda bulunmamaktadır.



5. Şeh-i milk-i gamam başumda **Rahmî**
Duhân-ı dūd-ı dil çetr-i siyâhum

7.

RAHMÎ RÂST

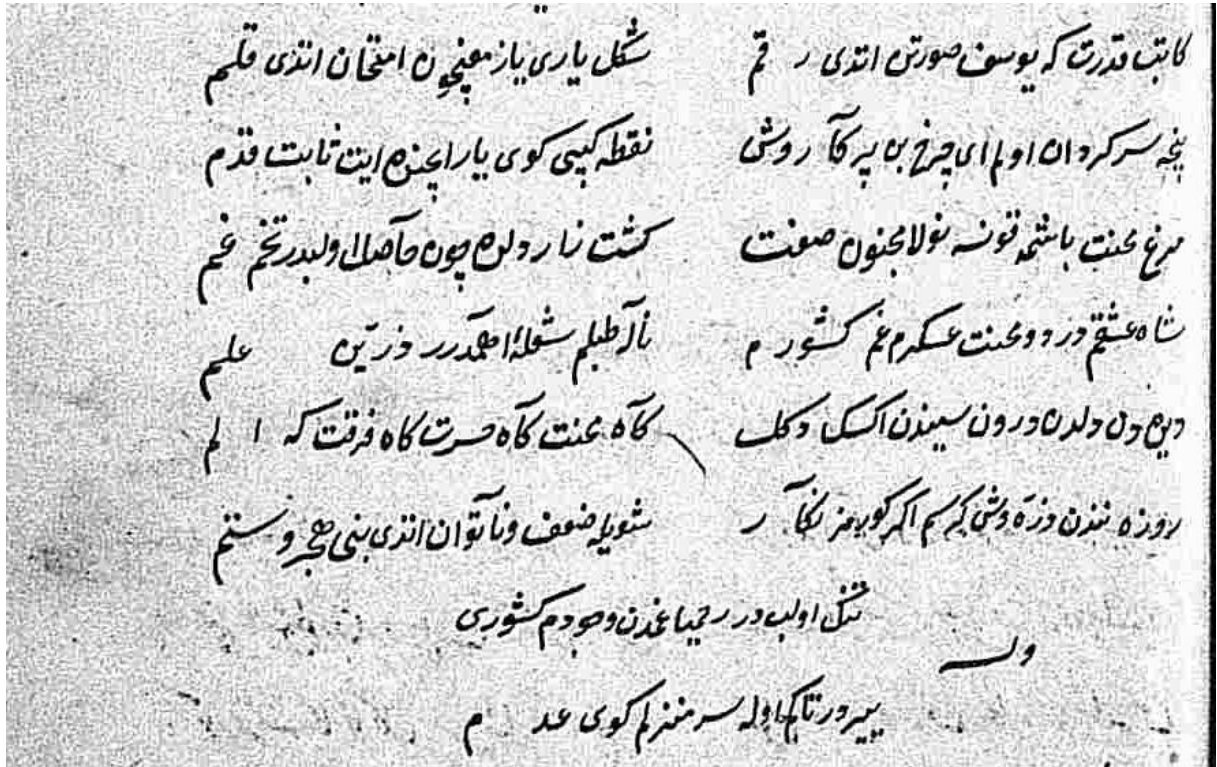
[*mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün*]

1. Semend-i nâz-ile gördüm ki ol rûh-ı revân geçdi
Gönül hayretde kaldı kendüden cism içre cân geçdi
2. [V]irür dil mahzenin alur hayâtın nakdini diyü
Dile peykânunı tîrün eyâ kaşı kemân geçdi
3. Kemân-ı 'ışk-ı Mecnûn geçdi kurdı Zâl-i Rüstem-vâr
Bu menzilde atup âh okların yir yir nişân geçdi
4. Ribât-ı köhnedür fîrûze-gûn bu günbed-i 'âlem
Hezârân kârvân konup hezârân kârvân geçdi
5. Semend-i âh-ı **Rahmî** n'ola yügrük geçse ey meh-rû
Seher rahş-ı sipihre anı koşdukda hemân geçdi

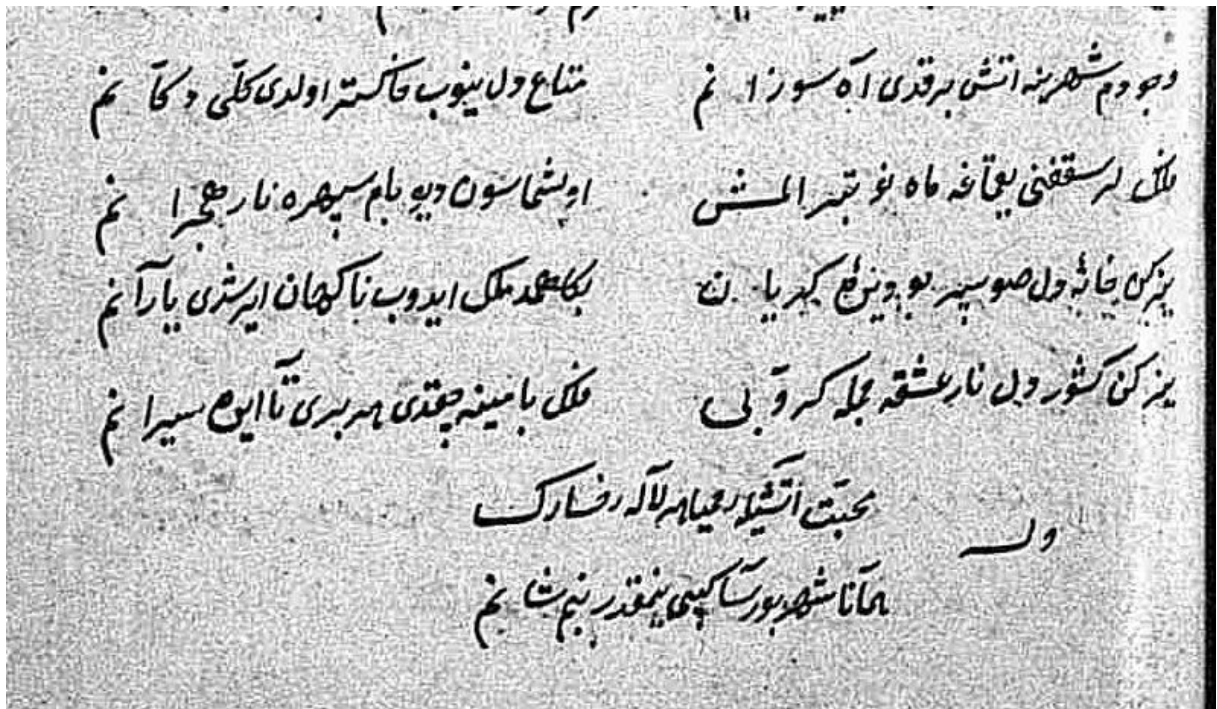
²⁴⁷ Zuhâl Temur'un hazırlamış olduğu tez içerisinde 247 sırada olan gazel Dîvânda bulunmamaktadır.



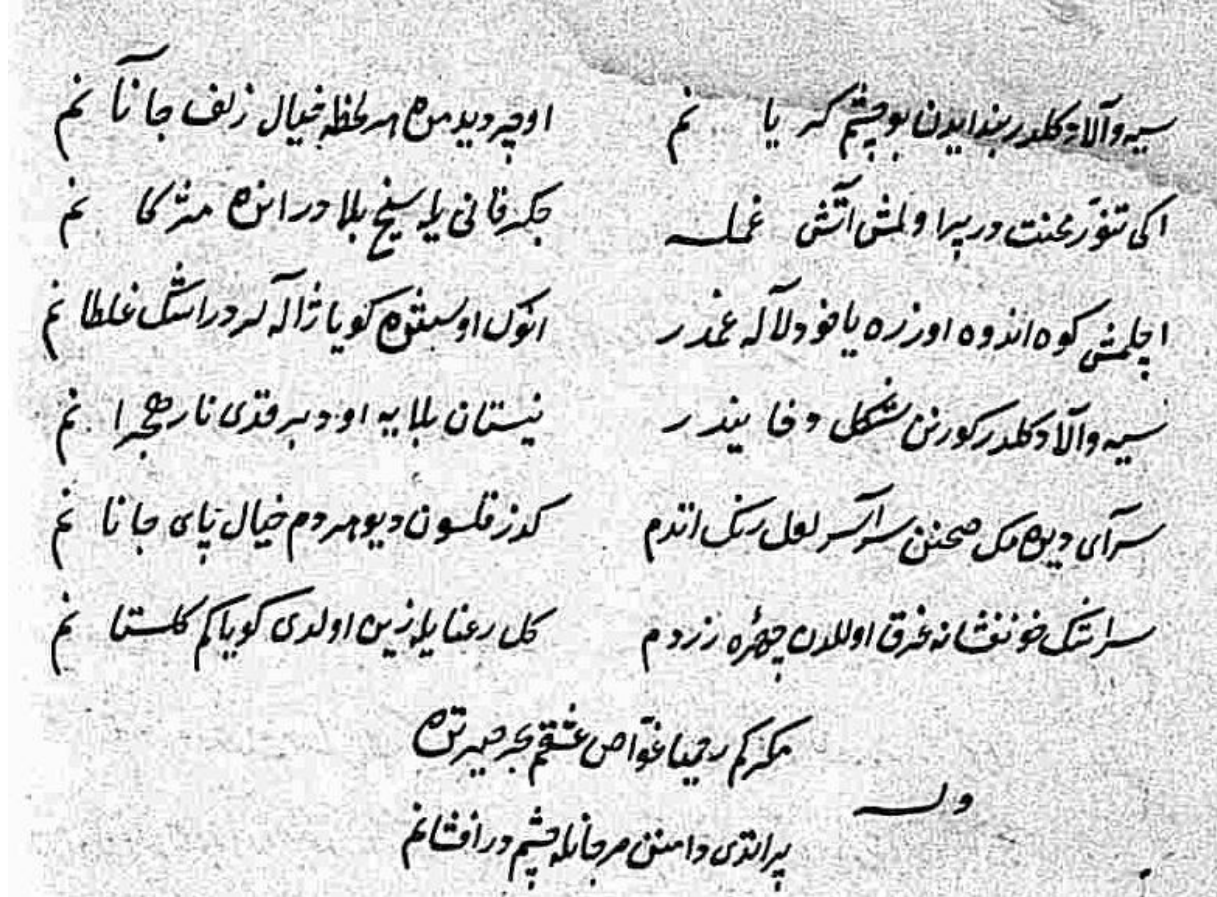
Gazel:98



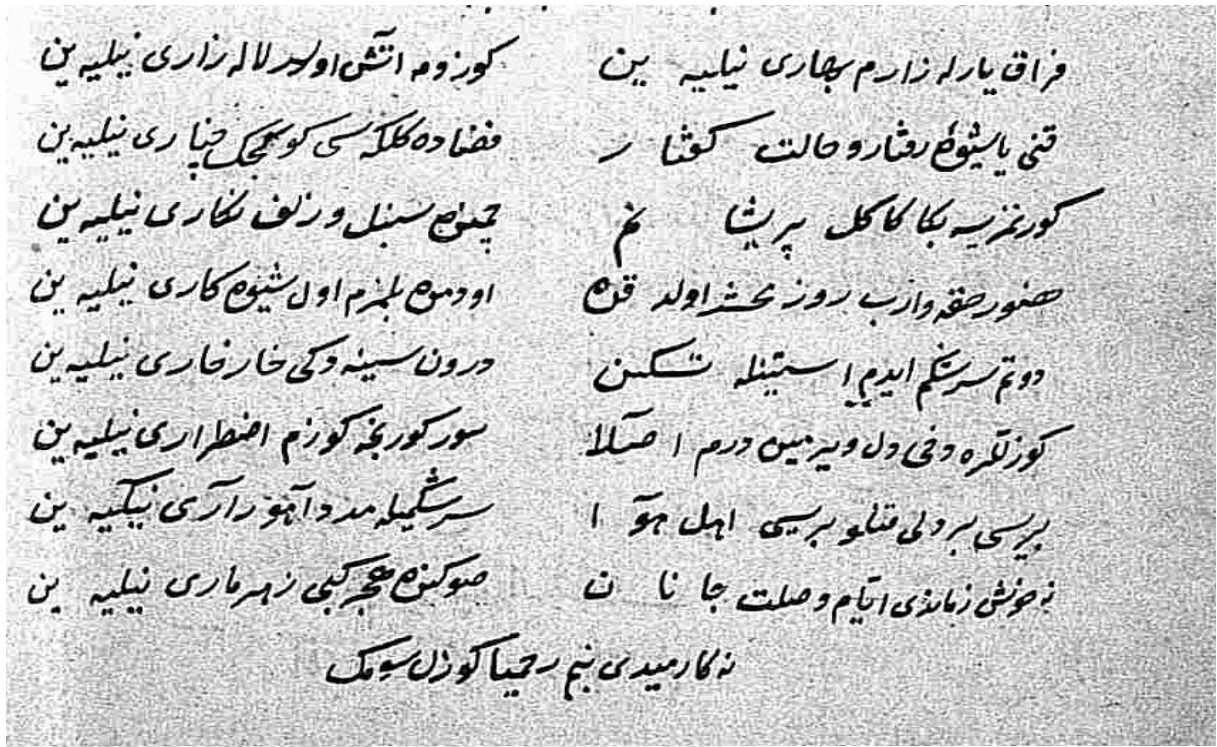
Gazel: 99



Gazel: 100

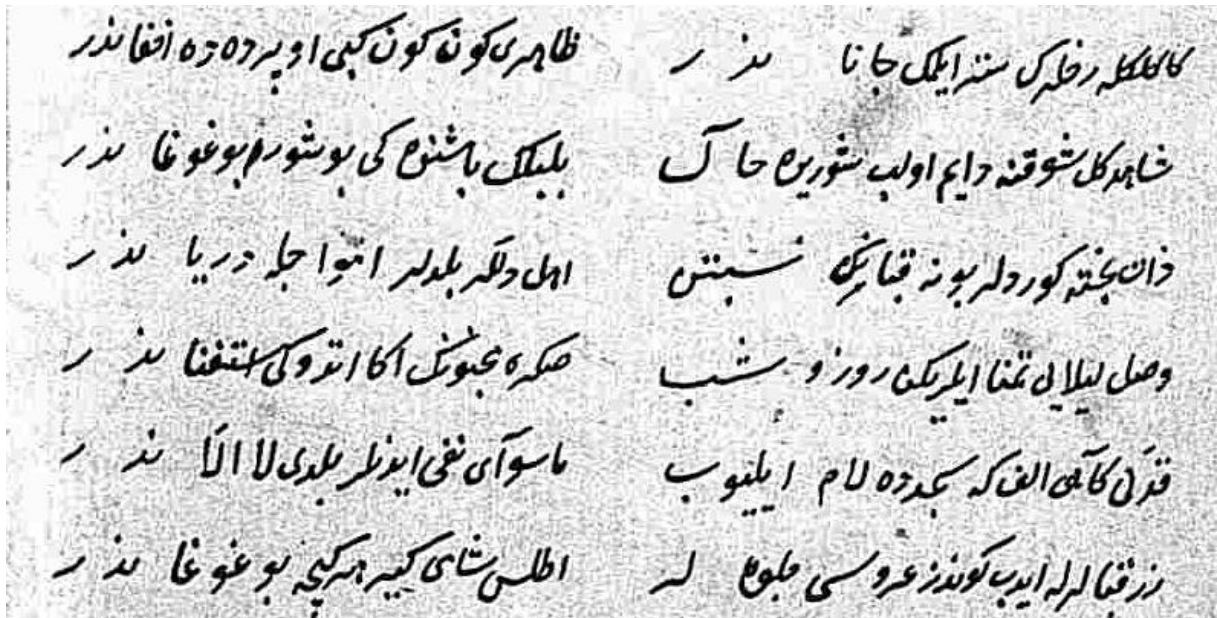


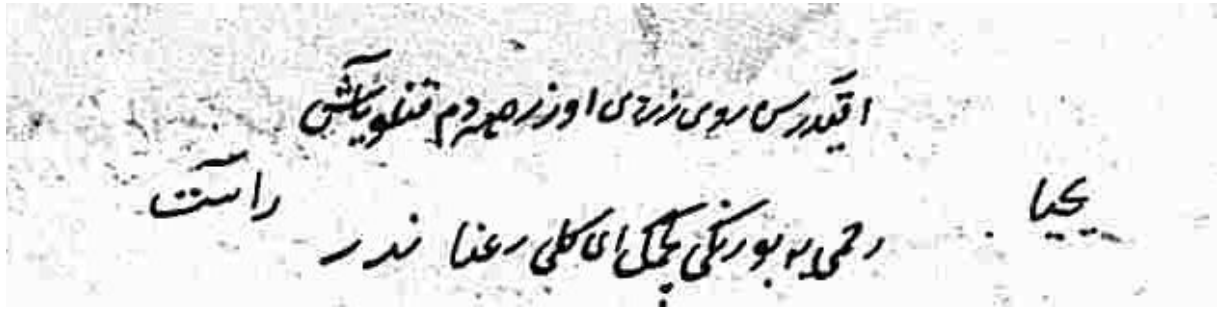
Gazel:101



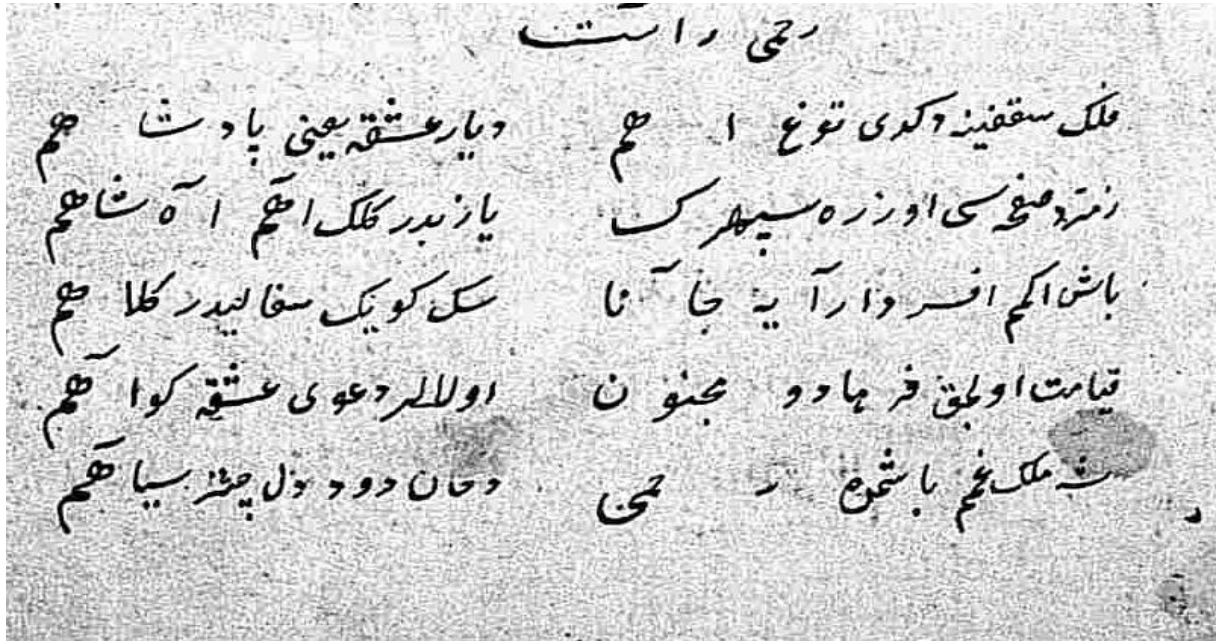
کوکلی دوکلری بی اختیار نیلیه بین

Gazel:148

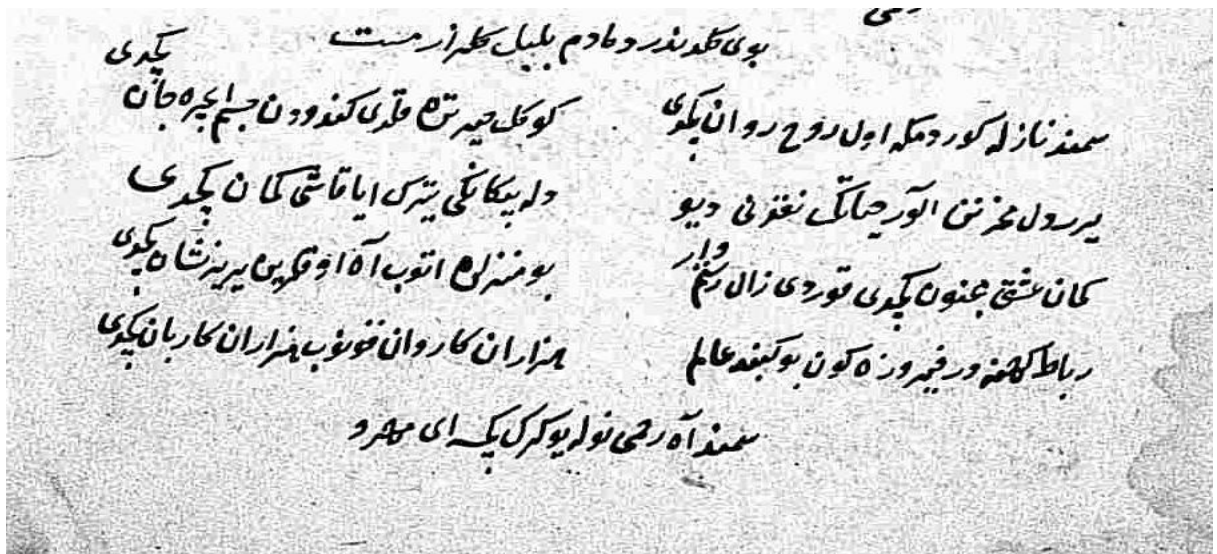


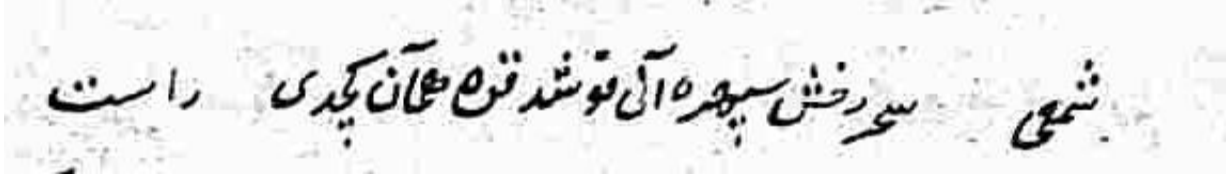


Gazel: 239



Gazel: 247





SONUÇ

Yapılan bu çalışmada, öncelikle Klasik Türk Edebiyatının en önemli kaynakları arasında yer alan mecmûanın tanımı yapıp ardından mecmûalar hakkında bilgi verilmiştir. Edebiyat tarihimiz açısından tezkireler ve tertip edilmiş Dîvânlardan sonra en önemli kaynaklar arasında yer alan mecmûalar sayesinde eserleri günümüze ulaşmamış birçok şairin şiirleri tespit edilmiştir. Mecmûalar üzerinde yapılan çalışmalarla edebiyatımıza kazandırılan eserler hakkında bilgi verilmiştir.

Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan Bölümü, 59 numarada kayıtlı olan şiir mecmûası içerisinde şiirleri yer alan şairler ve bu şairlerin şiirlerinin nazım şekillerine göre dağılımı tablolarda gösterilmiştir. XVI. yüzyılda yaşamış Dîvân şairleri arasında yer alan Rahmî, bu mecmûa içerisinde 42 şiirle en çok şiiri bulunan şairlerdendir. Rahmî'nin hayatı ve edebi kişiliği hakkında bilgi verildikten sonra basılı Dîvânında yer almayıp Süleymaniye Kütüphanesi Ali Nihat Tarlan Bölümü 59 numarada kayıtlı mecmûa içerisinde yer alan 7 gazelin metni verilmiştir.

Kütüphanelerde kayıtlı olduğu hâlde incelenmemiş çok sayıda mecmûa bulunmaktadır. Metin tespitinin eksiksiz yapılabilmesi, var olduğu hâlde bilinmeyen edebî türlerin ortaya çıkarılması ve tenkitli metin neşri gibi konular üzerinde yapılacak çalışmalarda mecmûalar mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.



KAYNAKÇA

- Aydemir, Yaşar. (2007). "Metin Neşrinde Mecmûaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler", *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları*. (5), s. 122-127. Ankara.
- Devellioğlu, Ferit. (1996). "Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat", Aydın Yayınları, İstanbul.
- Eraslan, Saniye. (2017). "Bursalı Rahmî'nin Yayımlanmış Şiirleri", *Journal of Turkish Language and Literature* 3 (2), s. 86-103. Elazığ.
- Erdoğan, Mustafa. (2011). "Bursalı Rahmî Dîvânı", Kültür Bakanlığı Yayınları, yayimlar@kulturturizm.gov.tr, [Erişim Tarihi: 1. 4. 2017].
- G. Gaye Öztürk-Fidan. (2010). "Konya Mevlana Müzesi 2095 Numarada Kayıtlı Mevlevilikle İlgili Bir Mecmûadan Hareketle Bâkî'nin Yayımlanmamış Bir Şiiri", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (2), s. 95-108. İstanbul.
- İpekten, Haluk. (1996), "Dîvân Edebiyatında Edebi Muhitler", MEB Yayınları, İstanbul.
- İsen, Mustafa. (1994). "Kühü'l – Ahbâr'ın Tezkire Kısmı", Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını – Sayı:93, Tezkireler Dizisi – Sayı:2. Ankara.
- Kanar, Mehmet. (2009). "Osmanlı Türkçesi Sözlüğü", c.II, Say Yayınları, İstanbul.
- Muallim Naci. (1995). "Lugat-ı Naci", Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Solmaz, Süleyman. (2009), "Gülşen-i Şu'arâ (Bağdatlı Ahdî)", Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Sungurhan-Eyduran, Aysun. (2000), "Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şu'arâ", Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Sungurhan-Eyduran, Aysun. (2008), "Beyânî Tezkiretü's-Şu'arâ", Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Temur, Zuhâl. (2012). "Süleymaniye Kütüphanesi Ali Nihat Tarlan Bölümü 59 Numarada Kayıtlı Mecmû'a-i Eş'âr İsimli Şiir Mecmûası (140a-214b)", Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Tıgılı, Fatih. (2007). "Rahmî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.34, Türk Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 421-422.
- Tılfarlıoğlu, Musa. (2012). "Süleymaniye Kütüphanesi Ali Nihat Tarlan Bölümü 59 Numarada Kayıtlı Mecmû'a-i Eş'âr İsimli Şiir Mecmûası (70a-140b)", Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Tılfarlıoğlu, Musa. (2016). "Enverî'nin Dîvânında Bulunmayan Gazelleri", *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, (8), s. 145-162. Bolu.
- Tunç, Semra.(2000) "Konya Mevlana Müzesi 2455 Numarada Kayıtlı Bir Şiir Mecmûası", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (6), s. 105-139. Konya.



Semra Tunç. "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan 1985 Numaralı Şiir Mecdûası", *Türkiyat Araştırmalar Dergisi*, (18), s. 11-87. Konya.

Tuman, Nail. (2000), "*Tuhfe-i Nail*", Bizim Büro Yayınları, c.I, Ankara.

Uzun, Mustafa. (2003). "Mecdûa", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (c.28, s.265-268). Ankara,Türk Diyanet Vakfı Yayınları.

Yılmaz, Ozan. (2008). "Metin Te'sisinde Şiir Mecdûalarının Katkısına Bir Örnek: Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu 5214 Numaralı Mecdûa ve Muhtevası", *Dîvân Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 1*, (s. 255-280). İstanbul.

